

В І Д Г У К

офіційного опонента на дисертаційну роботу
ГУМЕНА Олександра Вікторовича
на тему: *«Розвиток аграрного страхування в Україні»*,

подану на здобуття ступеня доктора філософії
зі спеціальності 072 «Фінанси, банківська справа та страхування» галузі
знань 07 «Управління та адміністрування»

Актуальність обраної теми дисертації та її зв'язок з науковими програмами, темами. Аграрний сектор є одним із ключових чинників соціально-економічного розвитку України, забезпечуючи вагомий внесок у формування валового внутрішнього продукту, експортного потенціалу та продовольчої безпеки держави. Водночас аграрне виробництво характеризується підвищеним рівнем ризиковості, зумовленим поєднанням природно-кліматичних, виробничо-технологічних і ринкових чинників, що посилюються впливом кліматичних змін та зростаючою нестабільністю глобальних ринків.

Особливої гостроти проблематика управління ризиками в аграрному секторі набула внаслідок повномасштабної війни, що розпочалася у 2022 році та призвела до руйнування інфраструктури, втрати посівних площ, порушення логістичних ланцюгів і зростання витрат аграрних виробників. У цих умовах аграрне страхування виступає важливим інструментом фінансової стабілізації, мінімізації наслідків непередбачуваних подій та забезпечення безперервності виробничого процесу.

Незважаючи на наявність значного наукового доробку у сфері аграрного страхування, в Україні зберігається низка невирішених теоретичних і практичних питань, пов'язаних з удосконаленням механізмів страхового захисту, розвитком інноваційних і параметричних продуктів, цифровізацією страхових процесів та адаптацією страхового ринку до воєнних і поствоєнних трансформацій. Це зумовлює актуальність дисертаційного дослідження, спрямованого на обґрунтування напрямів розвитку аграрного страхування в Україні.

Дисертаційна робота є результатом виконання автором у 2022-2025 рр. науково-дослідної роботи, що здійснювалася на кафедрі фінансів, банківської справи та страхування Уманського національного університету та була складовою тематики наукових досліджень університету за темою «Концептуальні засади та механізми сталого розвитку України» (номер державної реєстрації 0121U112522). У рамках зазначеної тематики автором розкрито теоретико-методичні засади розвитку аграрного страхування, систематизовано класифікацію його видів, проаналізовано нормативно-правове забезпечення функціонування ринку, оцінено сучасний стан і

тенденції розвитку аграрного страхування в Україні, а також обґрунтовано напрями удосконалення механізмів страхового забезпечення з урахуванням цифровізації та інноваційних інструментів управління ризиками.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій. Ґрунтовне ознайомлення зі змістом дисертаційної роботи Гумена Олександра Вікторовича дає підстави стверджувати, що сформульовані в ній наукові положення, висновки та практичні рекомендації є в цілому достовірними, логічно вивіреними та науково обґрунтованими. Результати дослідження послідовно впливають із поставленої мети та завдань, а їх виклад свідчить про належний рівень теоретичної підготовки здобувача, сформовану методичну культуру та вміння системно працювати з науковим матеріалом.

Теоретико-методичною основою дисертації стали фундаментальні положення економічної теорії, теорії страхування та управління ризиками, наукові праці провідних вітчизняних і зарубіжних учених у сфері аграрного страхування, а також сучасні концепції цифровізації та інноваційного розвитку фінансових ринків. Використання загальнонаукових і спеціальних методів дослідження (аналізу і синтезу, індукції та дедукції, системного, статистичного, сценарного, поведінкового підходів, методу головних компонент, кластерного аналізу тощо) дало змогу автору здійснити системне дослідження розвитку аграрного страхування в Україні та забезпечити належний рівень обґрунтованості отриманих результатів.

Логіка викладення матеріалу, застосування комплексного підходу до аналізу економічних процесів та використання репрезентативної інформаційної бази дозволили автору послідовно розкрити:

- теоретичні засади сутності, ролі та значення аграрного страхування в системі фінансового захисту аграрного сектору;
- інституційні та нормативно-правові основи функціонування аграрного страхового ринку;
- сучасний стан, тенденції та структурні зрушення у розвитку страхових продуктів;
- проблеми, ризики та обмеження розвитку аграрного страхування в умовах воєнних, кліматичних і соціально-економічних трансформацій;
- напрями вдосконалення системи аграрного страхування з урахуванням інноваційних, цифрових і параметричних інструментів.

Дисертація має комплексний характер і є вагомим внеском у розвиток теорії та практики аграрного страхування. Сформульовані автором висновки та рекомендації є логічними, аргументованими, містять елементи наукової новизни та характеризуються прикладною спрямованістю. Вони можуть бути використані в діяльності аграрних підприємств, страхових компаній,

фінансових установ і органів державної влади при формуванні та реалізації політики розвитку аграрного страхування в Україні.

У дисертаційній роботі сформульовано десять змістовно наповнених висновків, які логічно узагальнюють результати проведеного дослідження. Загальний зміст висновків характеризується наявністю елементів наукової новизни та практичної значущості, а їх формулювання є чітким, аргументованим і методологічно виваженим. Висновки повністю відповідають поставленій меті та завданням дисертаційного дослідження і відображають основні теоретичні, аналітичні та прикладні результати роботи.

Застосовані у дисертації методи дослідження є логічно обґрунтованими, взаємоузгодженими та адекватними предмету й меті дослідження, що дало змогу автору здійснити ґрунтовний системний аналіз засад формування, функціонування та розвитку аграрного страхування в Україні в умовах воєнних, кліматичних і соціально-економічних трансформацій. Отримані результати характеризуються належним рівнем достовірності та можуть бути використані у практиці управління аграрними ризиками й формуванні державної політики у сфері аграрного страхування.

Достовірність і новизна наукових положень, висновків і рекомендацій. У дисертаційній роботі сформульовано та обґрунтовано сукупність наукових положень, висновків і практичних рекомендацій, які характеризуються належним рівнем наукової новизни, теоретичної обґрунтованості та практичної значущості і свідчать про особистий внесок здобувача у розвиток теоретико-методичних та прикладних засад аграрного страхування в Україні. Достовірність отриманих результатів забезпечується використанням сучасного методичного інструментарію, офіційних статистичних даних, результатів власних аналітичних розрахунків та емпіричних досліджень.

1. Безсумнівна наукова новизна дослідження полягає у розробленні концептуальної моделі інноваційного управління ризиками в аграрному страхуванні, яка інтегрує цифрову аналітику, інтелектуальні страхові рішення, індексно-аналітичні інструменти оцінки збитків та ESG-механізми. Запропонована модель забезпечує підвищення точності прогнозування ризикових подій, оперативність оцінювання втрат і оптимізацію страхових процесів, а також обґрунтовує напрями практичної реалізації цифрових інструментів аграрного страхування через державно-приватне партнерство, створення національної цифрової платформи та інтеграцію з державними реєстрами і системами моніторингу, що формує науково-практичне підґрунтя модернізації вітчизняного аграрного страхового ринку (с. 156-159).

Слід зазначити, що авторська модернізація вітчизняного ринку аграрного страхування здійснена у вигляді розроблення концептуальної моделі інноваційного управління ризиками в аграрному страхуванні, яка

узагальнює чотири ключові блоки в означеному аспекті проводилось вперше з-поміж інших досліджень зазначеної проблематики.

2. У роботі представлено удосконалення класифікаційного апарату видів аграрного страхування шляхом інтеграції підходів за об'єктами страхування, видами ризиків, формами державної участі та організаційно-правовими моделями. Запропонована систематизація забезпечує комплексну характеристику страхових продуктів, узгоджене покриття ризиків різної природи та підвищує адаптивність і фінансову стійкість аграрного сектору економіки (с. 45-53).

3. Позитивної оцінки заслуговує науково-методичний підхід до стратегічного аналізу та обґрунтування напрямів розвитку аграрного страхування, який базується на інтеграції SWOT-аналізу, стратегічної карти та сценарного підходу (інерційного, адаптивного та інтеграційного). Такий підхід дозволяє системно враховувати ризики, інституційні обмеження та євроінтеграційні орієнтири при формуванні цільової моделі розвитку аграрного страхового ринку (с. 122-128).

4. Важливе наукове значення має удосконалення теоретико-методичних засад дослідження поведінкових факторів і мотивації учасників аграрного страхування, що реалізовано через розроблення авторської поведінково-мотиваційної моделі залучення аграрних виробників до страхових програм. Запропонована система інтегральних індексів та кластеризація виробників дозволили кількісно оцінити вплив поведінкових чинників на страхову активність і сформувані підґрунтя для диференційованих політик стимулювання участі аграріїв у страхуванні (с. 133-144).

5. Схвальної оцінки заслуговує обґрунтування сутності, ролі та значення аграрного страхування шляхом його концептуалізації як інституційно й технологічно організованої системи фінансового захисту аграрного сектору, розширеної цифровими та параметричними інструментами, а також із врахуванням воєнних, кліматичних та інституційних викликів, що забезпечує більш комплексне трактування аграрного страхування порівняно з традиційними компенсаційними підходами (с. 27-29).

6. Дисертантом обґрунтовано теоретичні та практичні підходи до аналізу нормативно-правового та інституційного забезпечення аграрного страхового ринку шляхом системного узагальнення законодавчих актів, державних механізмів підтримки, ролі регулятора, страховиків і технологічних інновацій, що дозволяє сформувані цілісну концепцію регулювання та координації розвитку аграрного страхування (с. 61-64).

7. Поглиблено аналітичні підходи до оцінювання сучасного стану, тенденцій і динаміки розвитку аграрного страхування в Україні, що дало змогу виявити структурні зрушення у страховому портфелі, регіональні

особливості попиту та поведінкові зміни учасників ринку в умовах воєнних і кліматичних ризиків (підрозділ 2.1).

8. Подальшого розвитку набули методичні підходи до оцінювання видової структури аграрних страхових продуктів, що дозволило обґрунтувати взаємодоповнюваність класичних, параметричних і цифрових страхових рішень та визначити їх відповідність потребам агровиробників різних масштабів і регіонів (с. 95-101).

9. Вагоме практичне значення має удосконалення методики оцінки проблем і ризиків аграрного страхового захисту, заснованої на інтеграції соціально-економічних, політичних і кліматичних детермінант із кількісним моделюванням ризикових параметрів та використанням інтегральних індикаторів, що створює підґрунтя для формування адаптивних механізмів державного регулювання (с. 109-112).

Отже, сформульовані та обґрунтовані в дисертації наукові положення, висновки і рекомендації є достовірними, науково обґрунтованими та такими, що мають теоретичну й практичну цінність, оскільки спрямовані на модернізацію системи аграрного страхування та підвищення стійкості аграрного сектору України в умовах сучасних трансформацій.

Значення наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, для науки й практики. Повнота їх викладу в опублікованих працях. Практичне значення результатів дисертаційного дослідження полягає у сформованих теоретико-методичних засадах та прикладному інструментарії розвитку аграрного страхування в Україні. Запропоновані підходи забезпечують удосконалення механізмів страхового захисту, врахування поведінкових і мотиваційних чинників учасників ринку, а також формування сучасної моделі розвитку аграрного страхування в умовах зростаючих ризиків.

Підтвердженням практичної цінності результатів є їхнє впровадження у діяльність аграрних підприємств, страхових компаній та навчальних закладів:

- поведінково-мотиваційна модель залучення аграрних виробників до страхових програм впроваджена у діяльність СГ «ТАС», що дозволило удосконалити бізнес-процеси, оптимізувати комунікаційні стратегії та підвищити клієнтоорієнтованість (довідка № 111/9 від 10.01.2025 р.);
- рекомендації щодо удосконалення системи управління ризиками застосовані у ПП «ПФ КОНТУР», що підвищили ефективність планування, забезпечили стабільність фінансових результатів та зміцнення стійкості підприємства (довідка № 317/7 від 03.03.2025 р.);
- методичні підходи розвитку аграрного страхування впроваджені у ТОВ «СТ АГРОЗАХІД», що сприяли підвищенню ефективності виробничого планування та забезпеченню більш високого рівня

захищеності аграрного виробництва (довідка № 177/01-01-07 від 01.04.2025 р.);

- теоретичні положення та методичні напрацювання використані у навчальному процесі Уманського національного університету, сприяючи підвищенню якості підготовки здобувачів освіти та формуванню професійних компетентностей у сфері управління ризиками та страхового захисту (довідка № 1956/01-10 від 24.09.2025 р.).

Результати дисертації також пройшли апробацію на 6 вітчизняних та 5 міжнародних науково-практичних конференціях.

Основні положення та результати дослідження викладено у 17 наукових працях, включно з 5 статтями у фахових виданнях України категорії Б (2 одноосібні), 11 тезами доповідей (2 одноосібні) та 1 публікацією в інших виданнях.

Дисертаційна робота є самостійним науковим дослідженням, у якому автором викладено власний підхід до розвитку аграрного страхування в Україні та визначено стратегічні напрями його розвитку. Основні теоретичні положення, методичні розробки, результати аналізу та практичні рекомендації створені здобувачем самостійно; у співавторських публікаціях використано лише матеріали, що відображають особистий внесок автора.

Характеристика єдності змісту та відповідності спеціальності, за якою вона подається до захисту. Дисертаційна робота Гумена Олександра Вікторовича на тему «Розвиток аграрного страхування в Україні» подана на здобуття ступеня доктора філософії зі спеціальності 072 «Фінанси, банківська справа та страхування» галузі знань 07 «Управління та адміністрування».

Дисертація викладена на 218 сторінках машинописного тексту, з яких основний текст займає 170 сторінок. Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел та 9 додатків. Список використаних джерел налічує 180 найменувань. Матеріал ілюстровано 33 таблицями та 16 рисунками.

Дисертаційне дослідження оформлено відповідно до Вимог до оформлення дисертацій, затверджених наказом МОН України від 12.01.2017 р. № 40 (зі змінами), та відповідає вимогам Порядку присудження ступеня доктора філософії, затвердженого Постановою КМУ від 12.01.2022 р. № 44 (зі змінами).

Робота викладена діловою українською мовою, дотримано наукового стилю викладу, логічної послідовності та смислової завершеності матеріалу. Дисертація характеризується цілісністю, єдністю змісту та повною відповідністю структурі і напрямам дослідження спеціальності 072 «Фінанси, банківська справа та страхування».

Дотримання принципів академічної доброчесності. Аналіз дисертаційного дослідження та наукових публікацій не виявив фактів порушення академічної доброчесності, зокрема плагіату або інших відхилень від принципів чесності в науковій роботі. Автор належним чином оформив посилання на наукові джерела, формули та нормативно-правові акти. Дисертація виконана самостійно і є кваліфікаційною науковою працею з науково обґрунтованими висновками та рекомендаціями, представленими здобувачем для публічного захисту.

Дискусійні положення і зауваження до змісту та оформлення дисертації. Належно оцінюючи рівень дисертації, її теоретичне та практичне значення, слід відзначити наявність певних дискусійних положень і зауважень, зокрема:

1. Незважаючи на ґрунтовне та системне опрацювання теоретичних засад аграрного страхування у першому розділі дисертації, зокрема в підрозділах 1.1-1.2, робота набула б ще більшої наукової глибини за умови розширення порівняльного аналізу підходів вітчизняних і зарубіжних дослідників. Зокрема, доцільним видається більш чітке концептуальне зіставлення схем страхування, що застосовуються в аграрному секторі (класичної, параметричної та гібридної/специфічної), які у сучасних міжнародних дослідженнях розглядаються як різні моделі управління аграрними ризиками. Більш деталізований аналіз еволюції та переваг параметричних (індексних) продуктів міг би додатково посилити теоретичну складову дослідження.

2. Аналіз сучасного стану та динаміки розвитку аграрного страхування в Україні (розділ 2 дисертації) є достатньо інформативним і ґрунтується на значному масиві статистичних даних. Разом із тим, робота виграла б за умови ширшого використання методів економіко-математичного аналізу або елементів економетричного моделювання для кількісної оцінки впливу окремих факторів на розвиток ринку аграрного страхування.

3. У підрозділі 2.3 дисертант обґрунтовано акцентує увагу на впливі соціально-економічних, політичних і кліматичних трансформацій на розвиток аграрного страхування. Водночас, на нашу думку, доцільно було б більш чітко структурувати зазначені ризики за ступенем впливу та ймовірністю реалізації з позицій практичного використання страховиками.

4. Дослідження поведінкових факторів та мотивації учасників аграрного страхування (підрозділ 3.2) є безумовною перевагою роботи. Водночас, на нашу думку, результати цього аналізу доцільно було б більш тісно інтегрувати у практичні рекомендації щодо формування попиту на страхові продукти серед аграрних виробників.

У цілому зазначені недоліки не впливають на загальний науковий рівень представленої дисертаційної роботи, а наявність дискусійних аспектів визначає потенційні напрями подальших наукових пошуків автора,

підкреслює складність проблематики та підтверджує практичну значущість роботи для розвитку системи аграрного страхування в Україні.

Загальний висновок. Дисертаційна робота Гумена Олександра Вікторовича «Розвиток аграрного страхування в Україні» подана як спеціально підготовлена кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису та виконана з дотриманням принципів академічної доброчесності і вимог законодавства України у сфері авторського права. Усі наукові результати, представлені у дисертації та винесені на захист, здобуті автором самостійно. Із опублікованих наукових праць використано лише ті положення, ідеї та висновки, що є власним доробком автора.

Зміст дисертації відповідає визначеній меті, яка повністю досягнута. Поставлені наукові завдання вирішені комплексно. Робота містить науково обґрунтовані результати, що характеризуються науковою новизною та мають вагоме значення для розвитку галузі знань 07 «Управління та адміністрування» за спеціальністю 072 «Фінанси, банківська справа та страхування». Наукові положення, висновки та рекомендації повністю обґрунтовані й аргументовані, отримали необхідну апробацію на науково-практичних конференціях та знайшли відображення у публікаціях автора.

Дисертаційна робота є завершеною науковою працею, у якій здобуто нові науково обґрунтовані результати, що у сукупності вирішують конкретне наукове завдання щодо розвитку аграрного страхування в Україні та вдосконалення механізмів управління ризиками в аграрному секторі економіки. Дисертація відповідає спеціальності 072 «Фінанси, банківська справа та страхування», та вимогам п. 6 Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого Постановою КМУ від 12.01.2022 № 44 (зі змінами) і Вимогам до оформлення дисертації, затверджених Наказом МОН України від 12.01.2017 № 40 (зі змінами), а її автор – Гумен Олександр Вікторович – заслуговує присудження ступеня доктора філософії в галузі знань 07 Управління та адміністрування за спеціальністю 072 Фінанси, банківська справа та страхування.

**Офіційний опонент,
кандидат економічних наук, доцент,
завідувач кафедри банківської справи
та страхування
Національного університету біоресурсів
і природокористування України**

Вікторія КОСТЮК